

А. Б. Гриняк
кандидат юридичних наук,
завідувач наукового сектору проблем цивільного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
Національної академії правових наук України (м. Київ)

УДК 347.454

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ЗАМОВНИКА ЗА ДОГОВОРОМ ПІДРЯДУ

Присвячено питанню визначення прав та обов'язків замовника як учасника договору підляду. Акцентується увага на необхідності внесення змін у чинний ЦК України щодо врегулювання відносин із необхідності письмового повідомлення замовника про прийняття виконаної роботи.

Ключові слова: договір підляду, права замовника, обов'язки замовника, зобов'язання учасників, правові наслідки, відмова від договору.

Розпочинаючи аналіз прав та обов'язків замовника як необхідного учасника підлядних договірних відносин, насамперед зазначимо, що передумовою укладення договору підляду є наявність потреби замовника у виконанні конкретної роботи та отримання її результату. Незважаючи на те, що замовник безпосередньо не впливає на предмет договору підляду, він спрямовує діяльність підлядника на досягнення саме того результату, який здатний максимально задовольнити його відповідні потреби. Зважаючи на це, дослідження питань змісту прав та обов'язків сторін у підлядних зобов'язаннях є доволі актуальним та розглядалось багатьма вченими.

Різним аспектам договірних прав в цілому та підлядних договорів зокрема приділяли увагу фахівці в галузі цивільного права: М. М. Агарков, В. А. Белов, М. І. Брагінський, Д. В. Боброва, О. М. Вінник, В. В. Вітрянський, О. В. Дзера, О. С. Іоффе, В. М. Косак, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, Є. О. Суханов, Ю. К. Толстой, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина та інші вчені.

Метою цієї статті є необхідність з'ясування змісту договірних зобов'язань із виконання робіт, а саме дослідження прав та обов'язків замовника як учасника договорів підляду та вирішення спірних питань чинного законодавства, що стосуються необхідності внесення змін у чинний ЦК України щодо обов'язковості письмового повідомлення замовника про прийняття виконаної роботи.

Основними обов'язками замовника є обов'язок прийняти виконану роботу і оплатити її (ч. 1 ст. 837, ст. 853 ЦК України). При прийнятті результату виконаної роботи на замовника покладається обов'язок уважно оглянути його. Зважаючи на це, припускаємо, що в такому разі підлядник на вимогу замовника зобов'язаний не лише надати для огляду такий результат, а й особисто продемонструвати його роботу, оскільки з моменту прийняття результату виконаної роботи у замовника виникає право власності на нього, наслідком чого є й перенесення на замовника відповідно до ст. 323 ЦК України ризику його випадкового знищення чи пошкодження. Більше того, сторони в договорах підляду можуть передбачити не просто демонстрацію результату виконаних робіт, а й проведення попереднього випробування таких результатів. Тому доцільно порекомендувати учасникам підлядних відносин передбачити у договорі обов'язок підлядника щодо розробки програм таких випробувань та погодження їх умов із замовником.

Законодавець, передбачивши у ст. 853 ЦК України окремий обов'язок щодо огляду результату робіт, не визначив строк такого огляду. Зважаючи на це, припускаємо, що визначення чіткого строку у чинному законодавстві було б помилковим, оскільки в одному випадку результат робіт можна оглянути за декілька хвилин (заміну каблуків на взутті), а в іншому — і 24-ох годин не вистачить (завершений будівельний об'єкт), а тому варто порекомендувати сторонам визначати такий строк самостійно у договорі. У випадку не встановлення такого строку або терміну у договорах підяду відповідь на це питання, на нашу думку, міститься у загальних положеннях про зобов'язання. Так, виходячи із змісту ч. 2 ст. 530 ЦК України, обов'язок огляду результату робіт необхідно здійснити в семиденний строк з дня пред'явлення підрядником вимоги про його виконання. Це саме правило повинно поширюватися і на визначення строку приймання результату робіт.

Ст. 853 ЦК України визначає нормативні вимоги до загального порядку приймання виконаних підрядником робіт. Прийняття означає фактичне передання замовникові предмета договору підяду. Після одержання у прийнятій формі для певного виду робіт повідомлення від підрядника про закінчення робіт замовник повинен негайно розпочати їх приймання. У випадках, передбачених чинним законодавством та договором підяду, приймання-передача закінчених робіт оформлюється актом приймання-передачі, який складається сторонами та підписується ними чи їх представниками. Саме з моменту підписання сторонами цього документа замовник набуває право власності на виготовлену річ.

Замовник зобов'язаний при виявленні відступу від договору або інших недоліків, що погіршують результат роботи, негайно заявити про це підряднику (ч. 1 ст. 853 ЦК України). Необхідно звернути увагу, що як один з видів недоліків законодавець згадує відступи у роботі від договору, зміст яких у ЦК не розкривається. На нашу думку, під ними слід розуміти будь-які відхилення від визначених договором властивостей результату робіт, що погіршують його. А під погіршенням у такому випадку слід розуміти непридатність для передбаченого в договорі використання результату роботи. Якщо ж у договорах підяду не визначено відповідної умови непридатності, під погіршенням у такому випадку слід розуміти непридатність результату робіт для звичайного використання.

У літературі недоліки прийнято поділяти на явні та приховані. Явними недоліками вважаються такі недоліки, які могли бути встановлені замовником при звичайному способі прийняття робіт. Прихованими недоліками називаються відступи від умов договору підяду, які не могли бути встановлені замовником при звичайному способі прийняття підрядних робіт, в тому числі недоліки, що умисно приховані підрядником [1, с. 781].

Як вбачається із ч. 1 ст. 853 ЦК України, явні недоліки результату роботи, якщо вони існують, повинні бути виявлені під час прийняття роботи. Аналіз цього формулювання дає підстави вважати, що строк прийняття роботи повинен включати в себе і строк виявлення недоліків результату роботи. Замовник, який прийняв роботи без перевірки чи огляду, в подальшому позбавляється права на їх виправлення за рахунок підрядника, в тому числі на відшкодування збитків. Таким чином, замовник повинен негайно повідомити підрядника про всі явні недоліки, які він виявив у процесі прийняття робіт. Якщо замовник порушив такий свій обов'язок і не повідомив підрядника про виявлені недоліки або відступи в роботі, він втрачає право посилатися на порушення умов договору, які призвели до недоліків. Такий обов'язок покладається на замовника, якщо замовник прийняв роботу без перевірки.

М. І. Брагінський підкреслював необхідність правильного оформлення недоліків, за відсутності якого робота визнається прийнятою без перевірки [2, с. 83]. Правильне оформлення недоліків, на нашу думку, означає необхідність вказати всі претензії до виконаних робіт, оскільки у випадку відсутності їх фіксації у акті замовник не зможе при виникненні спору посилатися на них у суді. Якщо ж висловлені претензії до робіт не впливають на освоєння виробничих потужностей,

вони не повинні перешкоджати прийманню об'єкта. У цьому випадку сторони складають перелік претензій, що додається до акта здачі об'єкта в дію, і визначають строки їх усунення [3, с. 557].

Якщо результату роботи притаманні приховані недоліки, які не могли бути встановлені при звичайному способі приймання, в тому числі такі, які були навмисне приховані підрядником, замовник повинен негайно повідомити про це підрядника після їх виявлення при подальшій експлуатації чи використанні результатів робіт. Отримавши від замовника повідомлення щодо виявлення явних чи прихованих недоліків, підрядник має право перевірити повідомлення замовника.

У випадку не погодження підрядником із вимогами замовника щодо виявлених недоліків повинна бути призначена відповідна експертиза. Усі витрати на проведення експертизи недоліків чи відступів від роботи несе підрядник, незалежно від того, на чію вимогу експертиза призначена. Винятком із загального правила є той випадок, коли експертиза встановила відсутність порушень умов договору підряду або причинного зв'язку між діями підрядника та виявленими недоліками в його роботі. Тоді витрати на проведення експертизи несе та сторона, яка вимагала її призначення, а якщо експертизу призначено за погодженням сторін — обидві сторони порівну.

Ст. 853 ЦК України передбачає відповідні правові наслідки, коли замовник ухиляється від прийняття результатів робіт. Так, якщо замовник протягом одного місяця ухиляється від прийняття виконаної роботи, підрядник має право після дворазового попередження продати результат роботи, а суму виторгу з вирахуванням усіх належних підрядникові платежів внести в депозит нотаріуса на ім'я замовника, якщо інше не встановлено договором (ч. 5 ст. 853 ЦК України). Тобто підрядник має право продати результат робіт іншим особам, з отриманих коштів вирахувати свою винагороду та витрати на проведені роботи, а залишок суми (якщо він утворився) повинен внести на депозит нотаріуса на ім'я замовника. Суб'єктивне цивільне право підрядника щодо продажу результатів підрядних робіт може бути реалізованим за двох умов. По-перше, підрядник повинен двічі повідомити замовника про закінчення робіт та необхідність їх прийняття ним чи його представниками. По-друге, законом встановлено місячний термін для прийняття замовником робіт, який обраховується після отримання першого повідомлення про закінчення робіт [1, с. 782].

Попередження про закінчення робіт та необхідність їх прийняття доцільно здійснювати за допомогою таких засобів, які надають можливість зафіксувати факт звернення підрядника до замовника з відповідним проханням шляхом письмового повідомлення поштою, кур'єром або іншим засобом, у тому числі і тим, що передбачений у договорі [4, с. 348]. Так, зі змісту ч. 5 ст. 853 ЦК України неможливо встановити, в якій формі повинно відбуватися попередження — письмово чи усно. Щоб уникнути непорозумінь з доказуванням того, попереджав чи не попереджав підрядник замовника, це упущення пропонуємо виправити шляхом внесення змін до ч. 5 ст. 853 ЦК України: *“Якщо замовник протягом одного місяця ухиляється від прийняття виконаної роботи, підрядник має право після дворазового письмового попередження продати результат роботи, а суму виторгу з вирахуванням усіх належних підрядникові платежів внести в депозит нотаріуса на ім'я замовника, якщо інше не встановлено договором”*.

Наступним важливим обов'язком замовника є обов'язок з оплати виконаних підрядником робіт після здачі їх результату (ч. 1 ст. 837, ст. 854 ЦК України). За загальним правилом розрахунків, що діє у системі підряду, підрядник, як правило, виконує роботи власним коштом, власними силами та на власний ризик. Положенням ч. 1 ст. 854 ЦК України закріплено обов'язок замовника сплатити підряднику зумовлену договором ціну та одночасно право замовника сплатити її лише після остаточної здачі результату виконаних робіт. Проте договором може бути встановлена попередня її оплата або оплата окремих етапів. Тобто інші форми розрахунків між підрядником та замовником встановлюються виключно договором. Інтересам

замовника найбільше відповідає оплата роботи за її виконання в цілому. Однак правило про порядок оплати робіт викладене в ч. 1 ст. 854 ЦК України у диспозитивній формі, тобто сторони у договорі підяду можуть передбачити й інший порядок оплати за результатами виконання певних етапів чи видів робіт.

Крім того, у договорі підяду можна передбачити також такий порядок оплати як попередню оплату підрядних робіт чи окремих її етапів. Так, на практиці підрядники наполягають переважно на визначенні порядку передоплати та не погоджуються на оплату робіт замовником після здачі їх результату. Щоправда, трапляються й випадки, коли замовник у договірному порядку погоджується на оплату всього комплексу підрядних робіт достроково, тобто до моменту передачі результату замовнику. І, нарешті, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 854 ЦК України договором підяду може бути передбачена сплата авансу.

Незалежно від того, чи сплачуються всі роботи або її окремі етапи, розрахунки за виконані роботи проводяться на підставі документів, які підтверджують обсяг виконаних робіт та їх вартість (крім вимоги сплатити аванс). Такі документи складаються та підписуються підрядником і передаються замовнику. Замовник перевіряє ці документи та при відсутності зауважень підписує їх. Після підписання таких документів у замовника виникає зобов'язання сплатити за виконані роботи в передбачені договором строки.

Законодавцем у ч. 4 ст. 849 ЦК України передбачено право замовника у будь-який час до закінчення роботи відмовитись від договору підяду. У такому випадку на замовника покладається обов'язок сплатити підряднику частину встановленої ціни пропорційно виконаній частині роботи та відшкодувати збитки, завдані розірванням договору. **При цьому замовник зобов'язаний сплатити підряднику частину виконаних ним робіт, компенсувати використані підрядником за власні кошти матеріали та відшкодувати підряднику збитки, завдані таким розірванням договору.**

Важливою умовою виконання цього обов'язку на практиці є можливість визначення вартості виконаної частини робіт. Основна складність такої оцінки полягає в тому, що крім вартості матеріалів і речі, переданої підряднику для переробки (обробки), в ціну виконаної частини роботи повинна включатися і вартість процесу праці підрядника, до якої, як нам видається, слід відносити заробітну плату працівників, сплату різного роду податків та зборів тощо. У випадках самостійного визначення підрядником грошового еквівалента продукту своєї діяльності з урахуванням усіх перерахованих вище факторів не виключена можливість виникнення спірних ситуацій між контрагентами, оскільки підрядник не завжди і сам може правильно розрахувати компенсаційну суму, що підлягає виплаті. Тому доцільно порекомендувати учасникам підрядних відносин з метою уникнення витрат із проведення експертиз та судового вирішення таких спорів самостійно сформулювати своєрідну "робочу групу" із визначення розміру такої компенсації, до складу якої включити представників як замовника, так і підрядника, що сприятиме швидкому та, що не менш важливо, позасудовому вирішенню спірних питань. Говорячи про встановлення розміру збитків, заподіяних розірванням договору підяду, доцільно зазначити, що сума таких збитків не може перевищувати вартості невиконаної роботи.

Наступним обов'язком замовника, визначеним законодавцем у абз. 1 ч. 1 ст. 850 ЦК України, є обов'язок замовника сприяти підряднику у виконанні роботи у випадках, в обсязі та порядку, передбачених договором підяду (наприклад, обов'язок щодо надання підряднику будівельного майданчика, дозвільної та іншої договірної документації тощо). Сприяння повинно здійснюватися так, щоб лише забезпечити безперервну діяльність підрядника із досягнення результату роботи [5, с. 108]. Іншими словами, сприяння замовника повинно бути, насамперед, спрямоване на уникнення зупинок у діяльності підрядника. ЦК України не містить переліку

дій, що становлять сприяння замовника, їх порядок, обсяг, а тому конкретні умови сприяння, їх обсяг та порядок доцільно рекомендувати сторонам визначати самостійно у договорах підряду. У випадку, якщо такий перелік дій, що становлять сприяння замовника, не буде визначено у договорі, доходимо висновку, що замовник цілком правомірно може не сприяти підрядникові у виконанні роботи, що в підсумку призводитиме до виникнення спірних ситуацій та вирішення їх у судовому порядку.

На замовника, як впливає зі змісту ч. 1 ст. 848 ЦК України, покладено обов'язок на вимогу підрядника усунути обставини, що загрожують якості або придатності результату роботи. Так, цілком нелогічним, на нашу думку, є продовження робіт підрядником у випадку виявлення у наданих замовником матеріалах ознак непридатності, оскільки досягнення кінцевого результату робіт уже не відповідатиме вимогам замовника, що в майбутньому призведе до спірної ситуації. Саме тому невиконання замовником цього обов'язку за чинним законодавством слугує підставою для відмови підрядника від подальшого виконання договору підряду та відшкодування збитків. У випадку, якщо використання такого матеріалу чи додержання вказівок замовника загрожує життю та здоров'ю людей чи призводить до порушення екологічних, санітарних правил тощо, законодавець уже не просто надає право підряднику на відмову від подальшого виконання такого договору, а в імперативній формі зобов'язує його відмовитися від договору підряду, залишаючи за ним право на відшкодування збитків.

Для замовника, як і для підрядника, законодавчо передбачений спільний обов'язок щодо збереження конфіденційної інформації та комерційної таємниці, що стали їм відомі у зв'язку із виконанням договірних зобов'язань (ст. 862 ЦК України). Цією нормою законодавець встановлює локальний випадок режиму поширення інформації, а саме — заборону поширення певної інформації, якою володіють та яку використовують сторони підрядних правовідносин. Таким чином, замовнику як стороні підрядних правовідносин забороняється поширювати без згоди підрядника інформацію, яка йому стала відомою у зв'язку, наприклад, із погодженням разом з підрядником певних особливостей виробничого процесу.

До такої інформації законодавчо віднесено:

а) інформацію про нові рішення і нові технічні знання, як такі, що захищаються законом, так і такі, що не захищаються законом;

б) інформацію, яка розглядається її власником як комерційна таємниця.

Зважаючи на те, що відповідно до Закону України “Про інформацію” власнику інформації надається право визначення режиму доступу до неї, то в договорах підряду сторонам доцільно рекомендувати визначитися щодо того, яка інформація розглядається ними як конфіденційна, а яка становить комерційну таємницю, а також визначитися із способами її захисту та заборонами поширення.

Права замовника, які так само, як і обов'язки, становлять зміст підрядних правовідносин, визначені чинним законодавством та договорами підряду і не є вичерпними. Тобто законодавець визначає та конкретизує лише деякі із існуючих прав замовника.

Замовник має право в будь-який час перевірити хід і якість робіт, які виконує підрядник, на предмет відповідності цього результату завданню (ч. 1 ст. 849 ЦК України). Проте замовник не має права втручатися в господарську діяльність підрядника, оскільки останній самостійно визначає способи виконання завдання замовника [4, с. 347]. Слід зазначити, що нормативно закріплена заборона втручання в діяльність підрядника видається цілком виправданою, оскільки підрядник, зазвичай, є фахівцем у тій сфері робіт, які він виконує, а тому й на нього покладається несення ризику незавершення або неналежного виконання робіт. Тобто замовник може лише давати вказівки, що стосуються ходу та якості виконуваної роботи, спрямовуючи, таким чином, діяльність підрядника, не беручи активних дій з їх практичного здійснення. Зважаючи на те, що замовник може не володіти спеціальними знаннями, то здійснення такого контролю він може доручати

спеціалізованим консультативним чи проектним організаціям або ж залучати фахівців у цій галузі знань.

Замовник має право у будь-який час відмовитися від договору (ч. 4 ст. 849 ЦК України), у тому числі при незгоді на перевищення визначеного приблизного кошторису (ч. 4 ст. 844 ЦК України), а також у випадках, передбачених ч.ч. 3 та 4 ст. 849 ЦК України. Зазначене право замовник здійснює, як правило, у випадку, якщо продовження виконання робіт за договорами підяду суперечить його інтересам. Закон відносить до таких ситуацій необхідність перевищення встановленої в договорі ціни, несвоєчасний початок виконання робіт (за умови неузгодження такої затримки із замовником) або виконання ним роботи так повільно, що стає зрозумілим неможливість її закінчення у передбачений договором строк, очевидність невиконання роботи належним чином, наявність недоліків або неусунення цих недоліків у визначений замовником строк.

Замовник має право призначити підрядникові так званий пільговий строк для усунення недоліків (ч. 3 ст. 849 ЦК України). Змістом пільгового строку є те, що він не встановлений ані законом, ані договором, і визначається на розсуд кредитора [6, с. 13]. Закріплення у ЦК України названого права свідчить про активну позицію замовника у підрядних відносинах. Замовник на власний розсуд може призначити підрядникові строк для усунення недоліків, якого підрядник повинен дотримуватися. Замовник може здійснити своє право лише в ситуації очевидності невиконання роботи належним чином, тобто йдеться про явні недоліки, які можна виявити при звичайному способі огляду результату робіт.

Як вбачається зі змісту ч. 3 ст. 849 ЦК України, замовник має право доручити виправлення робіт іншій особі за рахунок підрядника. Аналізуючи таке право замовника, доходимо висновку про необхідність укладення замовником з іншою особою договору підяду, оскільки об'єктом цих відносин є виконання робіт. Однак такий договір буде містити певні специфічні ознаки, оскільки розрахунок за ним буде здійснюватися не замовником, а за рахунок колишнього підрядника, який виконав роботу з недоліками.

Враховуючи вищенаведене, доходимо висновку, що, крім законодавчо визначених прав замовника, зміст підрядних правовідносин становлять і так звані непоіменовані права, перелік яких не є вичерпним. Тобто законодавець визначає та конкретизує лише деякі із існуючих прав замовника, інші права учасники підрядних відносин можуть самостійно визначати у договорі. Так, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 845 ЦК України, доходимо висновку, що замовник має право доводити факт погіршення якості робіт у зв'язку із ощадливістю підрядника. Якщо замовник не зможе довести, що отримана підрядником ощадливість вплинула на якість виконаних робіт, підрядник зберігає право на оплату робіт за ціною, передбаченою договором, або ж, наприклад, право вимагати передачі результату незакінченої роботи. Це право замовник може здійснити в разі припинення договору підяду з підстав, передбачених законом чи договором.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] [вид. четверте, перероб. та доп.]. — Х. : Одиссей, 2008. — 1200 с.
2. Брагинский, М. И. Договор подряда и подобные ему договоры [Текст] / М. И. Брагинский. — М. : Статут, 1999. — 252 с.
3. Цивільне право України [Текст] : [підручн.] в 2-х част. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. — [3-є вид., перероб. і допов.]. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — Ч. 2. Особлива частина. — 1176 с.
4. Зобов'язальне право України [Текст] : [підручн.] / за ред. С. О. Харитонов, Н. Ю. Голубевої. — К. : Істина, 2011. — 848 с.
5. Абрамцова, Е. Л. Договор подряда в гражданском праве России [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Абрамцова Елена Леонидівна. — М., 2005. — 164 л.

6. *Маріц, Д. О.* Правове регулювання строків у договорах про оплатну реалізацію майна [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право, міжнародне приватне право" / Д. О. Маріц. — К., 2011. — 20 с.

Надійшла до редакції 29.02.2012

Гриняк А. Б. Права и обязанности заказчика за договором подряда

Посвящена вопросу определения прав и обязанностей заказчика как участника договора подряда. Акцентируется внимание на необходимости внесения изменений в действующий ГК Украины относительно урегулирования отношений из необходимости письменного сообщения заказчика о принятии выполненной работы.

Ключевые слова: договор подряда, права заказчика, обязанности заказчика, обязательства участников, правовые последствия, отказ от договора.

Hryniak A. B. The Customer's Rights and Duties under the Contract

The article is devoted the question of determination of rights and duties of customer as a participant of agreement of work. Attention is accented on the necessity of making alteration for operating civil legislation of Ukraine in relation to the settlement of relations from the necessity of writing report of customer about acceptance of the executed work.

Key words: an agreement of work, right for a customer, duties of customer, obligation of participants, law consequences, refuse is from an agreement.

